

L'estela de Meša. Primeres traduccions al català i la polèmica sobre la seva autenticitat (1903-1904)

Stele of Meša. First translations into Catalan and the controversy on its authenticity (1903-1904)

En aquest article presentem i analitzem dos manuscrits inèdits de l'erudit barceloní Josep Brunet i Bellet. Els dos manuscrits, datats el 1903 i el 1904, respectivament, contenen dues de les traduccions més antigues al català de l'estela de Meša. Alhora, comparem les traduccions de Brunet amb una altra traducció anònima publicada a *La Veu de Catalunya*, també el 1903. Finalment, analitzem les denúncies plantejades tant per Brunet com per l'autor de l'article de *La Veu de Catalunya* al voltant de l'autenticitat de l'estela.

Paraules clau: Josep Brunet, epigrafia semítica nord-occidental, Moab, estudis bíblics.

This article presents and analyses two unpublished manuscripts by Josep Brunet i Bellet dating respectively to 1903 and 1904 that represent two of the oldest translations of the Meša stele into Catalan. This article also compares Brunet's translations with another anonymous translation published in 1903 in *La Veu de Catalunya*. Finally, the study delves into the allegations raised by both Brunet and the author of the *La Veu de Catalunya* article regarding the authenticity of the stele.

Keywords: Josep Brunet, Northwestern Semitic inscriptions, Moab, Biblical studies.

1. Article escrit en el marc del projecte de recerca PID2020-114676GB-I00, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

Introducció

L'estela de Meša és, sens dubte, una de les troballes arqueològiques més important de les que s'han realitzat mai al Pròxim Orient. Es tracta d'una estela de basalt negre, erigida cap a l'any 840 a.n.e., que conté una llarga inscripció (34 línies conservades) en llengua moabita i alfabet cananeu. Allà, el rei Meša de Moab celebrava haver alliberat el seu país del jou que els havia imposat Omrí d'Israel. A més, també es referia al saqueig de valuosos objectes de culte provinents d'un santuari de Yahweh a Nebó, així com a la realització de diferents obres públiques a Moab. L'estela narra, de fet, tot un seguit d'esdeveniments que transcorren paral·lels als recollits a 2 Reis 3. Aquesta proximitat amb el text bíblic i la història antiga d'Israel explica l'enorme interès que va generar el seu descobriment.

El primer occidental que va veure l'estela al seu emplaçament original de Dhiban (Jordània) (fig. 1) va ser el missioner alemany Frederick A. Klein el 1868. Malauradament, les disputes desfermades entre potències occidentals per fer-se amb la peça, així com la intervenció de les autoritats otomanes de la regió, van portar alguns membres de la tribu beduïna dels Banî Hamîdi a destruir el monument. Per sort, l'orientalista francès Charles Clermont-Ganneau havia aconseguit un calc de la inscripció abans que fos destruïda, gràcies al qual, i a la recuperació d'alguns fragments, l'estela va poder ser parcialment reconstruïda, tal com es pot admirar avui dia al Museu del Louvre (Horn 1986; Graham 1989).

El descobriment i l'estudi de l'estela de Meša va tenir un fort ressò en països com França, Alema-

nya o el Regne Unit, on es van publicar gran quantitat de treballs, tant acadèmics com periodístics, dedicats a la troballa (Graham 1989: 79 i ss.). A Catalunya, en canvi, la situació va ser una altra. De fet, els tres documents que presentem aquí, dos d'ells inèdits, són els més antics que hem localitzat sobre l'estela i tots tres daten del 1903 i el 1904, és a dir, són més de trenta anys posteriors al seu descobriment. Els tres són interessants, però, perquè contenen les primeres traduccions al català de l'estela. D'una banda, tenim dos manuscrits que hem identificat al llegat de Josep Brunet i Bellet (Barcelona, 1818 – 1905), dipositat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Vidal 2021), i que contenen dues traduccions de la inscripció realitzades pel mateix Brunet (fig. 2), i, de l'altra, un article publicat a *La Veu de Catalunya*, dividit en dues parts (30/08/1903, p. 1-2, i 02/09/1903, p. 2). L'article no va signat i conté una traducció de la inscripció, així com una discussió detallada en la qual se'n qüestiona l'autenticitat. Tal com veurem en el darrer apartat d'aquest treball, és molt probable que l'autor d'aquell article anònim també fos Brunet.

Per desgràcia, però, cap dels tres treballs són obres pròpiament acadèmiques ni tampoc traduccions fetes a partir de la inscripció moabita original, sinó de versions angleses i franceses modernes. Brunet no era en cap cas un historiador o un filòleg, sinó un bibliòfil i un erudit, propietari d'una de les millors biblioteques privades de Barcelona i molt interessat en la història antiga, un tema sobre el qual va publicar diferents obres de qualitat desigual (p. ex., Brunet 1885; 1892; 1900; per a una aproximació a la figura de Brunet, vegeu Vidal 2012). Certament, més enllà de Brunet,

Figura 1. Localització de Dhiban (Jordània), on estava emplaçada originàriament l'estela de Meša (Google Earth).

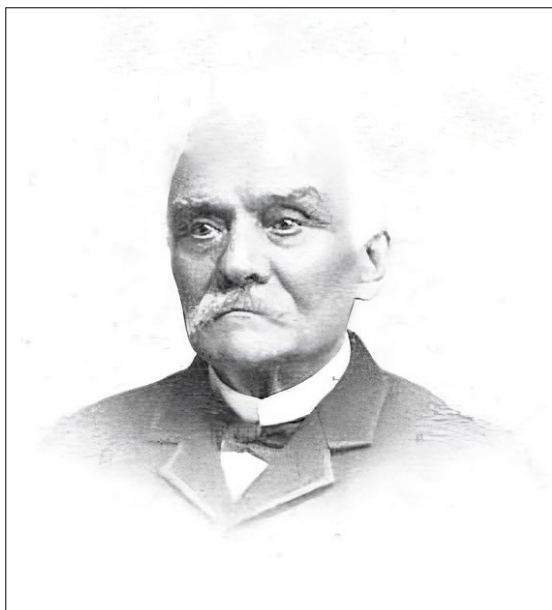

Figura 2. Retrat de Josep Brunet i Bellet (Wikimedia Commons).

a la Catalunya de principis del segle XX existien bons hebraistes que haurien estat perfectament capaços d'oferir un estudi detallat i filològicament rigorós de l'estela de Meša. Ens referim a figures com Francesc Barjau (Manresa, 1852 – Barcelona, 1938), Joan Baptista Codina (Sabadell, 1860 – Barcelona, 1923) o Frederic Clascar (Santa Coloma de Farners, 1873 – Barcelona, 1919), entre d'altres. Amb tot, cap d'ells estava especialment interessat en l'epigrafia semítica nord-occidental, un camp que quedava lluny dels seus interessos principals en àmbits com la traducció de l'Antic Testament o l'estudi de l'hebreu medieval (Soldevila 1938; Roca 1962; Mas 2005; Massot 2012). Així doncs, el poc ressò que va tenir el descobriment i l'estudi de l'estela de Meša, i el fet que fos un erudit com Brunet l'encarregat de donar-la a conèixer a casa nostra, són bons indicadors de l'escassíssima presència de l'arqueologia i la història antiga del Pròxim Orient en el panorama acadèmic i cultural català de principis del segle XX.

Les primeres traduccions al català de l'estela de Meša

La primera traducció de Brunet (en endavant, B1) data del mes d'agost de 1903 (AHCB3-288/5D11-3/05). Es tractava d'una versió bastant literal de la traducció que el biblista Christian David Ginsburg havia publicat el 1878 dins de la primera sèrie de *Records of the Past* (Ginsburg 1878), que, al seu torn, no era res més que una versió abreujada d'una obra prèvia de l'autor (Ginsburg 1871). El text de Brunet té les característiques tí-

piques d'un esborrany, més que no pas d'un text acabat, tal com ho indiquen l'ús inconsistent d'accentos i signes de puntuació o la transcripció poc acurada de noms propis i topònims. Altrament, Brunet va seguir la numeració de les línies consignada per Ginsburg, però va modificar arbitràriament els límits de moltes de les línies en funció de l'espai disponible a la quartilla. A banda, Brunet va mirar de simplificar la traducció de Ginsburg, per la qual cosa va eliminar totes les notes a peu de pàgina i algunes paraules o expressions que li semblaven innecessàries. També va ometre els parèntesis amb què Ginsburg introduïa aclariments o assenyalava les llacunes del text original (fig. 3).

La segona traducció de Brunet (en endavant, B2) data del mes de febrer de 1904 (AHCB3-288 5D11-1/03). En aquesta ocasió, però, es basava en una traducció de l'hebraïsta Adolf Neubauer, publicada dins de la segona sèrie de *Records of the Past* (Neubauer 1889). Aquest nou text de Brunet tenia característiques molt semblants a les de B1: ús inconsistent d'accentos i signes de puntuació, supressió de l'aparell crític i dels parèntesis i claudàtors, transcripció poc acurada de noms propis i topònims, modificacions arbitràries en els límits d'algunes línies de la inscripció, etc. Les diferències principals entre B1 i B2 s'expliquen pel seu punt de partida diferent. Així, cal tenir en compte que la traducció de Neubauer és més d'una dècada posterior a la de Ginsburg. Això vol dir que Neubauer es va poder beneficiar de noves investigacions sobre l'estela de Meša que permetien un coneixement més acurat de la inscripció. Una importància especial va tenir, sobretot, la nova edició de la inscripció publicada per Rudolf Smend i Albert Socin. Els autors van fer una estada de dotze dies al Museu del Louvre el 1875 per col·locar el text de l'estela. El resultat va ser un treball de recerca amb aportacions destacades, sobretot pel que fa a qüestions epigràfiques (Smend i Socin 1886), i que va servir de base per a la traducció de Neubauer.

Finalment, la tercera traducció és el text anònim publicat a *La Veu de Catalunya* (en endavant, LVC) els dies 30 d'agost i 3 de setembre de 1903. Segons afirma el mateix autor, aquesta traducció es basava en dos textos francesos, un de Charles Clermont-Ganneau i un altre d'Ernest Renan, dues de les principals autoritats en l'estudi de l'estela de Meša (Clermont-Ganneau 1870; Renan 1891: 303-305). Tot i que l'autor de LVC potser no n'era conscient, el cert és que Clermont-Ganneau i Renan van escriure dues crítiques molt contundents a l'obra de Smend i Socin que havia servit de base per a la traducció de Neubauer i, per tant, de B2 (Clermont-Ganneau 1887; Renan 1887). De fet, la comparació entre B2 i LVC permet apreciar com, efectivament, algunes propostes de Cler-

mont-Ganneau i Renan s'allunyaven molt de les realitzades per Smend i Socin. Val a dir, a més, que LVC és la traducció menys literal de les tres. Així, per exemple, si la comparem amb la versió publicada per Renan el 1891, s'aprecien algunes diferències significatives en la transcripció de topònims i antropònims, la divisió dels paràgrafs, la restitució d'algunes llacunes textuales, etc.

En qualsevol cas, LVC és, sens dubte, i des d'un punt de vista estrictament literari, la millor de les tres traduccions catalanes de l'estela de Meša que presentem en aquest article. Així, mentre que B1 i B2 eren simples materials de treball de Brunet, LVC és un text polit, escrit en català prenormatiu, ben organitzat, correcte sintàcticament, amb menys incongruències pel que fa a la translitera-

ció de noms propis i topònims, que mira d'assenyalar amb cura les llacunes textuales existents en la inscripció i que fins i tot inclou un breu aparat crític. Certament, no es tracta d'una traducció acadèmica, però té el mèrit d'haver posat a l'abast dels lectors catalans de l'època una traducció més que digna d'un dels textos extrabíblics més importants localitzats al Pròxim Orient.

A continuació, i abans d'analitzar la polèmica sobre l'autenticitat de la peça, oferim les transcripcions de B1, B2 i LVC, acompanyades de les traduccions angleses i francesa en les quals es basen. La comparació de les diferents versions ha de permetre apreciar les característiques bàsiques de les versions catalanes que hem exposat fins aquí.

Ginsburg (1871)	B1
<p>1. I, Mesha, am son of Chemoshgad, King of Moab, the</p> <p>2. Dibonite. My father reigned over Moab thirty years, and I reign-</p> <p>3. ed after my father. And I erected this stone to Chemosh at Korcha, (a stone of)</p> <p>4. (sa)lvation, for he saved me from all despoilers, and let me see my desire upon all my enemies.</p> <p>5. Now Om(r)i, King of Israel, he oppressed Moab many days, for Chemosh was angry with his</p> <p>6. l(a)nd. His son succeeded him, and he also said, I will oppress Moab. In my days he said, (Let us go)</p> <p>7. and I will see my desire on him and his house, and Israel said, I shall destroy it for ever. Now Omri took the land</p> <p>8. Medeba, and (the enemy) occupied it (in his days and in) the days of his sons, forty years. And Chemosh (had mercy)</p> <p>9. on it in my days; and I built Baal Meon, and made therein the ditch, and I (built)</p> <p>10. Kirjathaim. For the men of Gad dwelled in the land (Atar)oth from of old, and the K(ing of I)srael, fortified</p> <p>11. A(t)aroth, and I assaulted the wall and captured it, and killed all the w(arriors of)</p> <p>12. the wall, for the well-pleasing of Chemosh and Moab; and I removed from it all the spoil, and (of-</p> <p>13. fered) it before Chemosh in Kirjath; and I placed therein the men of Siran and the me(n of)</p> <p>14. Mochrath. And Chemosh said to me, Go, take Nebo against Israel. (And I)</p> <p>15. went in the night, and I fought against it from the break of dawn till noon, and I took</p> <p>16. it, and slew in all seven thousand (men, but I did not kill) the wom-</p>	<p>1. Mesha jo so fill de Chemoshgat Rey</p> <p>2. de Moab lo Dibonita. Mon pare regna en Moab trenta any [sic] y jo regné</p> <p>3. despues de mon pare. Y jo erigí aquesta pedra á Chemosh en Korcha – pedra de –</p> <p>4. salvacio puig me salvá de tot pillatge y me deixá veurer mon desitg sobre tots mos enemichs</p> <p>5. Donchs Omrí Rey de Israel oprimi molts anys perque Chemosh estaba enfadat ab sa</p> <p>6. terra. Son fill lo succehi y també digué jo vull oprimir Moab. En mos días digué</p> <p>7. Anem y fere ma voluntat en ell y sa casa, é Israel digué jo ho destruiré per sempre. Luego Omrí prengue la terra</p> <p>8. Medeba y lo enemich la ocupá en sos días y los días de son fill, quaranta anys. Y Chemosh tingué compassió d'ella</p> <p>9. en mos días, y jo edificué Baal Meon y vaig fer hi lo fosso y edifique</p> <p>10. Kirjathaim. Perque la gent de Gad habitaba en la terra de Ataroth desde antich y lo Rey de Israel fortificá</p> <p>11. Ataroth y jo assalté la muralla y mate tots los guerrers de la muralla per lo</p> <p>12. bon gust de Khemosh y Moab y aparte de allí tota despulla y lo oferí devant</p> <p>13. Chemosh en Kirjath y vaig posar dintre los homens de Siran y los homens de</p> <p>14. Mochrath. Y Chemosh me digué ves pren Nebo contra Israel</p> <p>15. Y jo ané de nit y batalla contra d'ell de la sortida de la aurora fins al mitj dia</p> <p>16. y ho vaig pendrer y maté en total set mil homens y no mate las donas</p>

<p>17. en (and ma)idens, for (I) devoted (them) to Ashtar-Chemosh; and I took from it</p> <p>18. (the ves)sels of Jehovah and offered them before Chemosh. And the King of Israel fortif(ied)</p> <p>19. Jahaz, and occupied it when he made war against me; and Chemosh drove him out before (me, and)</p> <p>20. I took from Moab two hundred men, all its poor, and placed them in Jahaz, and took it</p> <p>21. to annex it to Dibon. I built Korcha, the wall of the forest, and the wall</p> <p>22. of the city, and I built the gates thereof, and I built the towers thereof, and I</p> <p>23. built the palace, and I made the prisons for the crim(inal)s with(in the)</p> <p>24. wall. And there was no cistern in the wall in Korcha, and I said to all the people, Make for yourselves</p> <p>25. every man a cistern in his house. And I dug the ditch, for Korcha with the (chosen) men of</p> <p>26. (I)srael. I built Aroer, and I made the road across the Arnon,</p> <p>27. I built Beth-Bamoth, for it was destroyed; I built Bezer, for it was cu(t down)</p> <p>28. by the armed men of Dibon, for all Dibon was now loyal; and I reign(ed)</p> <p>29. from Bikran, which I added to my land, and I bui(lt)</p> <p>30. (Beth-Gamel), and Beth-Diblathaim, and Beth-Baal-Meon, and I placed there the p(oor)</p> <p>31. (people of) the land. And as to Horonaim (the men of Edom) dwelt therein (on the descent from of old).</p> <p>32. And Chemosh said to me, Go down, make war against Horonaim, and ta(ke it. And I assaulted it),</p> <p>33. (And I took it for) Chemosh (restored i)t in my days. Wherefore I ma(de) ...</p> <p>34. ...year ... and I...</p>	<p>17. ni minyonas porque las oferí á Ashtar Chemosh y li vaig pendrer</p> <p>18. las vaxellas de Jehovah y las oferí devant Chemosh y lo Rey de Israel fortificá</p> <p>19. Jahaz, y la ocupá quand feu guerra contra mí; y Chemosh la va traurer</p> <p>20. devant meu; y jo vaig pendrer de Moab doscents homens, tots pobres y los coloqué en</p> <p>21. Jahaz per anexionar á Dibon. Edifiqué Korcha, la muralla de la selva y muralla</p> <p>22. de la ciutat hi edifique portals y torras</p> <p>23. y construí lo palau y vaig fer dintre de ella presons per los criminals</p> <p>24. Y no hi habia cisterna dintre de Korcha y vaig dir á tot lo poble, Feu vosaltres mateixos</p> <p>25. cada un una cisterna en sa casa y excave lo fosso de Korcha ab homens escullits de</p> <p>26. Israel. Edifiqué Aroer y vaig fer lo camí á travers del Arnon</p> <p>27. Construí Beth-Bamoth que estaba destruhida y edificué Bezer tirada á terra</p> <p>28. per los homens armats de Dibon porque tota Dibon Dibon [sic] era are leyal y regné</p> <p>29. desde Bikran que junté á ma terra y edificué</p> <p>30. Beth Gamel y Bleth-Diblatham [sic] y Beth-Baal-Meon y posé allí los pobres</p> <p>31. gent de la terra. Y en quand Horonaim la gent de Edom habitaba allí per descendencia antigua</p> <p>32. y Chemosh me digué Ves fes guerra contra Horonaim y prenlo. Y jo lo assalté</p> <p>33. y vaig pendrer porque Chemosh lo restaura en mon temps per lo que vaig fer...</p> <p>34. ... any ... y Jo ...</p>
---	---

Neubauer (1889)	B2
<p>1. I, Mesha son of Chemosh-melech King of Moab the Di-</p> <p>2. bonite. My father reigned over Moab thirty years and I reig-</p> <p>3. ned after my father. I made this monument to Chemosh at Korkhah. A monument of Sal-</p> <p>4. vation, for he saved me from all invaders, and let me see my desire upon all my enemies. Omr-</p> <p>5. i [was] King of Israel, and he oppressed Moab many days, for Chemosh was angry with his</p> <p>6. land. His son followed him, and he also said: I shall oppress Moab. In my days Chemosh said</p>	<p>1. Jo Mesha fill de Chemosh-melech, Rey de Moab lo Dibonita</p> <p>2. Mon pare regna en Moab trenta anys jo reg-</p> <p>3. no despues mon pare. Jo he fet aquest monument a Chemosh en Korkhan [sic]. Monument de sal-</p> <p>4. vació porque me salvá de tots invasors y me deixa veurer mon desitj sobre tots mos enemigos</p> <p>5. Omrí era rey de Israel y oprimí Moab molt temps porque Chemosh estaba quexos de la terra</p> <p>6. Son fill ho seguí y també va dir: jo oprimire Moab. En mos dias Chemosh digué</p>

<p>7. I will my desire on him and his house. And Israel surely perished for ever. Omri took the land of</p> <p>8. Medeba, and [Israel] dwelt in it during his days and half of the days of his son, altogether forty years. But there dwelt in it</p> <p>9. Chemosh in my days. I built Baal-Meon and made therein the ditches: I built</p> <p>10. Kirjathain: the men of Gad dwelled in the land of Ataroth from old, and built there the King of</p> <p>11. Israel Ataroth; and I made war against the town and seized it. And I slew all the [people of]</p> <p>12. the town, for the pleasure of Chemosh and Moab: I captured from there the <i>Arel</i> of Doda and tore</p> <p>13. him before Chemosh in Kerioth: And I placed therein the men of Sarn and the men</p> <p>14. of Mkrth. And Chemosh said to me, Go seize Nebo upon Israel: and</p> <p>15. I went in the night and fought against it from the break of dawn till noon: and I took</p> <p>16. it, and slew all, 7000 men, [boys?], women, [girls],</p> <p>17. and female slaves, for to Ashtar-Chemosh I devoted them. And I took from it the <i>Arels</i> of Jahveh and tore them before Chemosh. And the King of Israel built</p> <p>18. Jahaz, and dwelt in it, whilst he waged war against me; Chemosh drove him out before me. And</p> <p>19. I took from Moab 200 men, all chiefs, and transported them to Jahaz, which I took</p> <p>20. to add to it Dibon. I built Korkhah, the wall of the forest and the wall</p> <p>21. of the citadel: I built its gates and I built its towers. And</p> <p>22. I built the house of Moloch, and I made sluices of the water ditches in the middle</p> <p>23. of the town. And there was no cistern in the middle of the town of Korkhah, and I said to all the people, Make for</p> <p>24. yourselves every man a cistern in his house. And I dug the canals for Korkhah by means of the prisoners</p> <p>25. of Israel. I built Aroer and I made the road in [the province of] the Arnon. [And]</p> <p>26. I built Beth-Bamoth, for it was destroyed. I built Bezer, for in ruins</p> <p>27. [it was. And all the chiefs] of Dibon were 50, for all Dibon is subject; and I placed</p> <p>28. one hundred [chiefs] in the towns which I added to the land: I built</p> <p>29. Beth-Medeba and Beth-Diblathain and Beth-Baal-Meon and transported thereto the [shepherds (?) ...</p>	<p>7. Jo satisfaré mon desitj sobre ell y sa casa. Y Israel segurament morirà per sempre. Omrí pregne [sic] la</p> <p>8. terra de Medeva é – Israel – habita en ella durant sos dias y la mitat dels dias de son fill tot just quaranta anys. Pero allí hi habitá</p> <p>9. en mos días Chemosh. Jo construí Baal-Meon y en ell hi vaig fer los fossos: Jo edificué</p> <p>10. Kiriathain: los homens de Gad habitaban en la terra de Ataroth de molt temps y edificá allí</p> <p>11. lo rey de Israel Ataroth y feu guerra contra la ciutat y la va pendrer y mata tota la gent</p> <p>12. de la ciutat per satisfacció de Chemosh y Moab y prengué de allí lo <u>Arel</u> de Doda y la porta</p> <p>13. devant Chemosh en Kerioth: Y sentá dintre la gent de Sen [sic] y los homens</p> <p>14. de Menkrth [sic]. Y Chemosh me digue, ves, pren Nebo sobre Israel y</p> <p>15. jo ané a la nit y combatí contra ell desde la punta del dia fins á la vesprada y la vaig</p> <p>16. pendrer y mate 7000 homens, noys, donas, donsellas</p> <p>17. y donas esclavas per Ashtar Chemosh los dediqué. Y prengué de allí los <u>Arels</u> de Jehová y los porte devant Chemosh. Y lo rey de Israel edificá</p> <p>18. Jahaz y habitá en ella mentres feu guerra contra mi: Chemosh lo apartá de devant meu y jo</p> <p>19. vaig pendrer de Moab 200 homens, tots quefes, y los transporté á Jahaz que jo vaig pendrer</p> <p>20. per juntar á Dibon. Jo edifique Korkhan [sic], la muralla dels boscos y la muralla</p> <p>21. de la ciutadela, construí sas portas y sas torres y</p> <p>22. edificué la casa de Moloch y vaig fer comportas als canals de aygua, en mitj</p> <p>23. de la ciutat y no hi habia cap cisterna dintre la ciutat de Korkhan [sic] y vaig dir á tothom</p> <p>24. Feu cada un de vosaltres una cisterna en sa casa y jo excavare los canals per medi de presoners</p> <p>25. de Israel. Jo edifique Aroer y vaig fer lo cami en la província de Arnon y</p> <p>26. edificué Bet-Bamoth [sic] que estaba destruit, edifique Bezer que estaba en ruinas</p> <p>27. Y tots los quefes de Dibon eran 50 per tot Dibon es subjectat; y jo posé</p> <p>28. cent quefes en las ciutats que jo junte á la terra; jo edificué</p> <p>29. Beth-Medeva [sic] y Beth-Diblathain y Beth-Baal-Meon y transporte allí los ganaders</p>
--	--

<p>30. and the pastors] of the flocks of the land. And at Horonaim dwelt there...</p> <p>31. ... And Chemosh said to me, Go down, make war upon Horonaim. I went down [and made war]</p> <p>32. ... And Chemosh dwelt in it during my days. I went up from thence...</p> <p>33. ... And I...</p>	<p>30. y los pastores y los ramats de la terra. Y á Horonaim, habitan allí...</p> <p>31.² ... y Chemosh habitaren allí durant mos dias jo sorti de allí...</p> <p>32. Y jo ...</p>
--	---

Renan 1891	LVC
<p>C'est moi qui suis Méša, fils de Camosgad, roi de Moab, le Daibonite. Mon père a régné sur Moab trente années, et moi j'ai régné après mon père. Et j'ai fait ce <i>bâmat</i> pour Camos dans Qarha, en souvenir de ma délivrance; car il m'a sauvé de tous les agresseurs et m'a permis de regarder avec dédain tous mes ennemis.</p> <p>Omri fut roi d'Israël, et opprima Moab pendant de longs jours, parce que Camos était irrité contre sa terre. Et son fils lui succéda, et il dit, lui aussi: "J'opprimerai Moab en mes jours, je lui commanderai et je l'humilierai, lui et sa maison". Et Israël a été ruiné, ruiné pour toujours. Et Omri s'était emparé de la terre de Médeba, et il y demeura, [lui et son fils, et] son fils vécut quarante ans, et Camos l'a [fait périr] de mon temps.</p> <p>Alors je bâtis Baal-Méon, et j'y fis des piscines, et je construisis Qiriathaim.</p> <p>Et les hommes de Gad demeuraient dans le pays d'Ataroth depuis un temps immémorial, et le roi d'Israël avait construit pour lui la ville d'Ataroth. J'attaquai la ville et je la pris, et je tuai tout le peuple de la ville, en spectacle à Camos et à Moab, et j'emportai de là l'Ariel de Davdo, et je le traînai à terre devant la face de Camos à Qerioth, et j'y transportai les hommes de Saron et les hommes de Maharouth.</p> <p>Et Camos me dit: "Va! prends Nébo sur Israël". Et j'allai de nuit, et je combattis contre la ville depuis le lever de l'aube jusqu'à midi, et je la pris; et je tuai tout, savoir sept mille hommes et enfants, et des femmes libres, et des jeunes filles, et des esclaves, que je consacrai à Astar-Camos; et j'emportai de là les vases de Iahvé, et je les traînai à terre devant la face de Camos.</p>	<p>Jo soch Mesa fill de Camosgad, rey de Moab, el Daibonita.</p> <p>»El meu pare ha regnat en Moab trenta anys; y jo he regnat després del meu pare.</p> <p>»Y he construit aquet «bamat» per Camos dins de Qarha³ perquè m'ha salvat dels agressors y m'ha permès mirar ab desdeny als meus enemichs.</p> <p>»Omri va ser rey d'Israel y va oprimir a Moab durant molt temps, perquè Camos estava irritat contra'l seu poble.</p> <p>»Y va succeir-lo el seu fill, y també va dir: jo oprimiré a Moab, y el manaré y l'humiliaré, a ell y a la seva casa.</p> <p>»Y Israel va ser arruïnat pera sempre més.</p> <p>» Y Omri's va acullir a la terra de Medeba y hi va viure. Son fill va viure quaranta anys, y Camos l'ha (fet morir) en el meu temps.</p> <p>»Alashoras he edificat Baal Meon y hi he fet y he construit Qiriathaim.</p> <p>»Y els homes de Gad vivían en el país d'(Ataroth) desde temps inmemorial, y el rey d'Israel s'havia fet pera ell la ciutat d'Ataroth.</p> <p>»Jo vaig atacar la ciutat, y la vaig perdre [sic], y vaig matar a tots els habitants de la ciutat en holocauste a Camos y a Moab, y m'en vaig emportar l'Ariel (?) de David, y el vaig arrossegar per terra devant de Camos, a Qerioth, y hi vaig fer transportar als homes de Saron y als homes de Marabouth (?)</p> <p>»Y Camos m'ha dit: ves, y pren Nebah d'Israel.</p> <p>»Y hi vaig anar de nit, y vaig lluitar contra la ciutat desde la matinada fins a mitgdia, y la vaig pendre.</p> <p>»Y vaig matar a tothom, és a saber: set mil homes, y las donas (lliures) y las esclavas que vaig consagrar a Astar-Camos, y me'n vaig emportar els vasos de Jehovah y els vaig arrossegar per terra devant de Camos.</p>

2. Brunet no va traduir la línia 31 del text de Neubauer i va modificar la numeració de les dues línies següents.

3. Nota al peu al text original: "Els espays en blanch son paraulas que faltan en l'inscripció original".

Et le roi d'Israël avait bâti Iahas, et il y résidait lors de sa guerre contre moi. Et Camos le chassa de devant ma face: je pris de Moab deux cents hommes en tout; je les fis monter à Iahas, et je la pris pour ajouter à Daibon.

C'est moi qui ai construit Qarha, le mur des forêts et le mur de la colline. J'ai bâti ses portes, et j'ai bâti ses tours. J'ai bâti le palais du roi, et j'ai construit les réservoirs d'eau dans l'intérieur de la ville.

Et il n'y avait pas de citerne dans l'intérieur de la ville, dans Qarha; et je dis à tout le peuple: "Faites-vous une citerne chacun dans sa maison", et j'ai creusé les conduits d'eau pour Qarha, avec des captifs d'Israël.

C'est moi qui ai construit Aroër, et qui ai fait la route de l'Arnon. C'est moi qui ai construit Beth-Bamoth, qui était détruite. C'est moi qui ai construit Bosor, qui était en ruine... Daibon... cinquante, car tout Daibon m'est soumis. Et j'ai rempli le nombre de cent avec les villes que j'ai ajoutées à la terre [de Moab].

Et c'est moi qui ai construit... Beth-Diblathaim et Beth-Baal-Meon, et j'ai élevé là le... la terre.

Et Horonaim, où résidait... Et Camos me dit: "Descends et combats contre Horonaim" Camos, dans mes jours... l'année...

»Y Camos se'l va treure del devant; jo vaig pendre de Moab doscents homes entre tots, y els vaig fer pujar a Yahas y la vaig pendre pera anexionarla a Daibon.

»Jo he sigut el que ha construït Qarha, la muralla dels boscos y la muralla de . Jo he fet las portas y he edificat las torras. He fet construir el palau del Rey y he construït las presons de al mitg de la ciutat.

»Y no hi havia pous dins de la ciutat, dins de Qarha; y vaig dir a tot el poble que cadascú fassi un pou a casa seva. Y he fet comunicar als conductes d'aigua per Qarha (ab els captius?) d'Israel.

»Jo soch el que he edificat Aroer, y qui ha fet el camí del Arnon. Jo soch el que ha edificat Beth-Bamoth, que estava destruïda (?), y jo soch qui ha construït Bosor que Daibon cinquanta, perque tot Daibon m'està sotmés.

»Y he arribat fins al centenar ab las ciutats que he anexionat a la terra (de Moab).

»Y he sigut jo qui ha construït Beth-Diblathaim, y Beth-Baal Meon, y ha enlirat la le la terra. Y Horonaim, ahont residia Y Camos m'ha dit: baixa y lluita contra Horonaim.

»Camos, en el meu temps l'any...»

La polèmica sobre l'autenticitat de l'estela

Més enllà de qüestions filològiques o epigràfiques, el cert és que aquells primers treballs catalans sobre l'estela de Meša van tenir un altre denominador comú. Així, tant Brunet com LVC van manifestar dubtes seriosos al voltant de l'autenticitat de l'estela. En aquest sentit, Brunet va ser qui es va expressar de forma més contundent. En una carta dirigida a l'arqueòleg Pelegrí Casades i Gramatxes, i publicada més tard dins d'una de les seves obres, Brunet afirmava que tant l'estela de Meša com la inscripció de Siloè eren epígrafs inventats, veritables «fraus arqueològichs» perpetrats per investigadors sense escrúpols amb la finalitat de «consolidar algunas de sas teorías» (Brunet 1900: 5). Malauradament, no explicava quines raons el portaven a defensar aquells plantejaments.

L'article de *La Veu de Catalunya* és més interessant i explícit sobre aquesta qüestió. Aquest treball anònim es feia ressò d'una publicació recent del rabí angloaustríac Albert Löwy (Löwy 1903),⁴ qui

defensava que l'estela de Meša era, efectivament, una falsificació. LVC resumia els plantejaments de Löwy a partir de dos arguments principals. El primer, de tipus epigràfic, es basava en un presumpte coneixement deficient de l'alfabet cananeu per part de l'autor de la falsificació. El segon era de tipus filològic i denunciava l'existència de suposats anacronismes lèxics al llarg del text.

Tanmateix, i lluny d'acceptar de manera acrítica els arguments de Löwy, l'autor de LVC es va esforçar per fer una presentació equilibrada de la qüestió. De fet, una part substancial del text se centra en la figura del ja esmentat orientalista francès Clermont-Ganneau, el responsable principal que l'estela fos adquirida pel Museu del Louvre (fig. 4). Segons es recull a l'article, Clermont-Ganneau rebutjava les impugnacions de Löwy a partir de dos arguments principals. D'una banda, li retreia la manca d'una formació acadèmica adequada que l'acredités per valorar l'autenticitat de l'estela de Meša amb autoritat i criteri científic. El fet de no ser expert en epigrafia cananea ni en filologia semítica nord-occidental, segons Clermont-Ganneau, invalidava les seves crítiques al tipus d'escriptura i al lèxic emprat a l'estela. El segon argument esgrimit per l'orientalista francès també era molt senzill i directe. Així, mentre que només eren aficionats o erudits com

4. L'autor esmenta l'existència de treballs previs de Löwy sobre aquesta qüestió. Probablement es refereix a Löwy 1887.

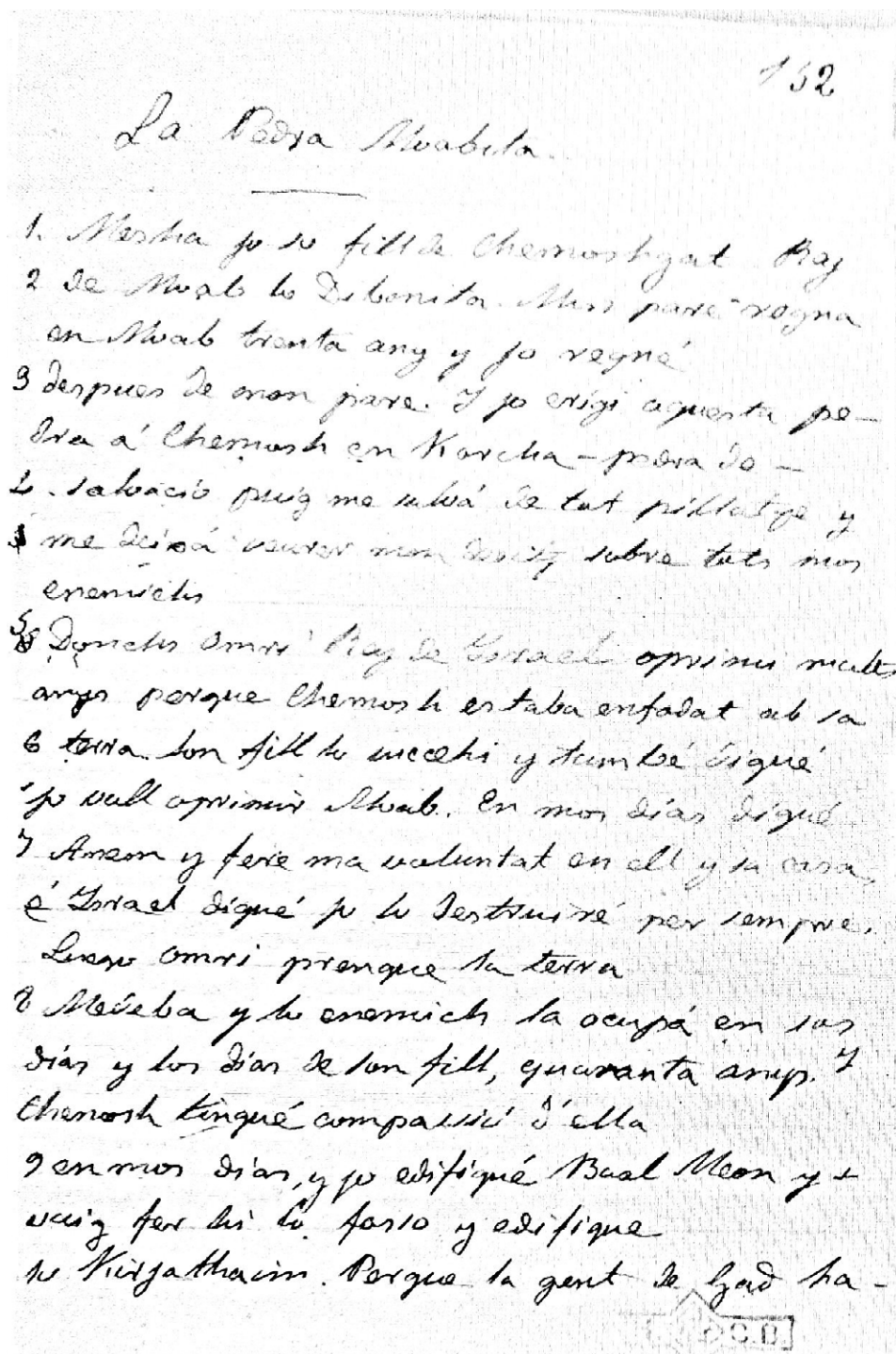

Figura 3. Primera pàgina del manuscrit que conté la traducció de Brunet de 1903 (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona).

Löwy (o Brunet) els que negaven l'autenticitat de l'estela, els veritables especialistes, entre els quals destacava la figura d'Ernest Renan, no tenien cap dubte sobre el valor historicoarqueològic de la peça. D'aquesta forma, Clermont-Ganneau s'esforçava a deixar clar que plantejaments com el de Löwy eren meres excentricitats sorgides des dels

marges de l'acadèmia. Malgrat tot, l'autor de LVC conclouia el seu treball amb un interrogant i preferia deixar oberta la possibilitat que l'estela de Meša fos, efectivament, una falsificació.

Val a dir que la discussió sobre l'autenticitat de l'estela s'ha mantingut viva fins avui dia a partir d'uns paràmetres molt similars als descrits per

Figura 4. Còpia de l'estela de Meša a partir dels calcs obtinguts per Clermont-Ganneau (Wikimedia Commons).

Clermont-Ganneau el 1903, és a dir, amb dos pols oposats. D'una banda, hi ha l'àmbit acadèmic, majoritàriament convençut de l'autenticitat de la peça, i, de l'altra, tot un seguit de personatges perifèrics, més o menys excèntrics, que periòdicament la posen en dubte. Així, el 1945 una de les principals figures de l'arqueologia bíblica i de la filologia semítica, William F. Albright, es va veure obligat a escriure un article (Albright 1945) per rebatre les noves crítiques, ara plantejades per Abraham Shalom Yahuda (Yahuda 1944). Allà, Albright defensava l'autenticitat de l'estela amb un argument contundent. El 1868, l'any en què es va descobrir la peça, el coneixement que es tenia de l'alfabet cananeu del segle IX a.n.e. era tan deficient que era del tot impossible que ningú, i molt menys un falsificador, es pogués haver inventat una inscripció d'aquelles característiques. Quan es va trobar l'estela de Meša, les inscripcions hebrees o cananees més antigues que es coneixien eren del segle VI a.n.e., i utilitzaven un signari diferent del de la inscripció moabita. Troballes posteriors, com l'estela de Kilamuwa (KAI 24), la inscripció de Hazael a Arslan Tash (KAI 232) o l'estela de Ben-Hadad (KAI 201) van servir per demostrar que l'alfabet emprat en el text de Meša era el típic alfabet cananeu dels segles IX-VIII a.n.e. Era del tot impossible, conclouia Albright, que un falsificador hagués estat capaç de reproduir amb exactitud l'epigrafia cananea de l'època sense disposar de cap paral·lel que li servís com a model. Tanmateix, i malgrat esforços com els de Clermont-Ganneau i Albright, encara avui apareixen periòdicament nous escrits pseudoacadèmics que, amb més o menys enginy, segueixen defensant que l'estela és una falsificació.⁵

En qualsevol cas, queda clar que, tot i l'absència d'especialistes catalans en epigrafia semítica nord-occidental, B1, B2 i LVC demostren que dins dels ambients cultes de la Catalunya de principis del segle XX es coneixien i se seguïen amb certa atenció les discussions acadèmiques al voltant d'una peça excepcional com l'estela de Meša. Amb tot, també queda clar que l'aspecte que més els interessava era el de la seva autenticitat. Ni Brunet ni LVC van entrar a valorar altres qüestions rellevants relacionades amb l'estela, i que són les que més van cridar l'atenció als especialistes de l'època: el seu valor per confirmar o qüestionar la informació recollida a 2 Reis 3, la menció d'un santuari de Yahweh a Nebo fins aleshores desconegut, l'equiparació de les figu-

res divines de Kemosh i Yahweh, la importància de la inscripció a l'hora d'establir la història de l'alfabet cananeu, el possible esment del rei David, etc. El silenci de Brunet i de LVC, està clar, s'explica precisament a partir dels dubtes que tenien sobre l'autenticitat de l'estela. Des del seu punt de vista, no tenia cap sentit entrar a valorar el contingut de la inscripció, ja que sospitaven que es tractava d'una falsificació moderna. Així doncs, aquells primers treballs catalans sobre l'estela de Meša no van tractar la peça com si fos una font històrica, sinó més aviat com una curiositat pseudoarqueològica.

Consideracions finals: va ser Brunet l'autor de LVC?

Al principi de l'article ja avançàvem la possibilitat que Brunet fos també l'autor de l'article anònim publicat a *La Veu de Catalunya*. Certament, B1 i B2 presenten unes característiques molt diferents de les de LVC. Tanmateix, aquelles diferències poden molt bé no ser el resultat d'una autoria diferent. En realitat, es poden explicar fàcilment pel fet que B1 i B2 són notes personals de Brunet i es basen en les traduccions de Ginsburg i Neubauer, mentre que LVC és un treball acurat, pensat per ser publicat i que es basa en la traducció de Clermont-Ganneau i Renan.

En canvi, hi ha dos indicis prou rellevants que ens porten a pensar que Brunet va ser també l'autor de LVC. En aquest sentit, cal destacar en primera instància la qüestió cronològica. B1, B2 i LVC es van escriure entre l'agost de 1903 i el febrer de 1904. Sembla inversemblant que, després de tres dècades d'un silenci pràcticament absolut sobre l'estela de Meša, de cop i volta sorgissin a Catalunya dos autors diferents interessats en l'estudi de la peça i que, a més, compartissin un punt de vista molt similar sobre la seva autenticitat. Però molt més important encara és el segon indicatiu al qual fèiem referència. Al final del manuscrit que conté B1 llegim la següent anotació de Brunet:

Fins aquí l'inscripció de la Stela.

En un altre article reunim las impugnacions que fa el Dr. Loewy a l'autenticitat de la stela, y la defensa que'n fan els arqueólegs francesos.

No hem estat capaços de localitzar cap treball monogràfic sobre l'estela de Meša entre la bibliografia de Brunet. Tanmateix, el resum de l'article que s'anuncia al final de B1 encaixa perfectament amb el contingut de l'article publicat a *La Veu de Catalunya*. Ja vàiem en l'apartat anterior que allà l'autor, més enllà de la traducció de l'estela, feia referència a les denúncies de Löwy sobre la seva autenticitat i a la dura resposta de Clermont-Ganneau.

5. Vegeu, per exemple, els treballs autopublicats i difosos a través de la xarxa de Davide Ventura (https://www.academia.edu/49198464/The_Mesha_Stele_a_Reappraisal_of_a_Forgery; últim accés: 17/07/2023).

neau. Creiem, per tant, que l'anotació de Brunet al final de B1 l'acredita com l'autor de LVC.

En definitiva, això vol dir que a principis del segle XX la difusió a Catalunya de les investigacions sobre una de les peces arqueològiques més importants mai trobada al Pròxim Orient va ser duta a terme exclusivament per un erudit com Brunet. Aquest fet, fins a cert punt sorprenent, s'explica, d'una banda, pel poc interès que existia aleshores a casa nostra pel desenvolupament de l'arqueologia en general (Gracia 2018: 36), i per l'arqueologia del Pròxim Orient en particular. Aquella era una disciplina percebuda com a exòtica i que no formava part de la tradició cultural i acadèmica del país (Vidal 2016), i, de l'altra, cal tenir en compte que si bé els estudis bíblics sí que estaven arrelats a Catalunya, els seus interessos de recerca no passaven en cap cas per l'estudi de fonts extrabíbliques com l'estela de Meša. Bibliistes com Frederic Clascar o, més endavant, Bona-

ventura Ubach i Marc de Castellví, entre d'altres, estaven dedicats en cos i ànima a la traducció al català de l'Antic Testament a partir dels textos originals (Ferrer 2009) i no pas a una tasca percebuda com a secundària, com ara l'estudi de les fonts extrabíbliques que s'estaven recuperant al Pròxim Orient. En definitiva, doncs, va ser el context cultural català de l'època el que explica que només un erudit com Brunet esmercés els seus esforços per donar a conèixer a Catalunya el contingut i les discussions desfermades al voltant de l'estela de Meša. Aquest és, sens dubte, el seu gran mèrit.

Jordi Vidal

Departament de Ciències
de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana
Universitat Autònoma de Barcelona
Jordi.Vidal.Palomino@uab.cat

Data de recepció: 24/07/2023
Data d'acceptació: 14/09/2023

Bibliografia

Fonts documentals

AHCB3-288/5D11-3/05. Fons de Josep Brunet i Bellet. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

AHCB3-288 5D11-1/03. Fons de Josep Brunet i Bellet. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

ANÒNIM (1903). La Stela de Mesa. ¿Altra falsificació al Louvre? *La Veu de Catalunya* [30/08/1903: 1-2] [03/09/1903: 2].

KAI: DONNER, H., RÖLLIG, W. (1962-1964). *Kanaanäische und aramäische Inschriften*. Harrassowitz. Wiesbaden.

Fonts bibliogràfiques

ALBRIGHT, W. F. (1945). Is the Mesha Inscription a Forgery? *The Jewish Quarterly Review*, 35/3: 247-250.

BRUNET, J. (1885). *Egipte, Assyria y Babilonia*. La Renaixença. Barcelona.

BRUNET, J. (1892). *La creu. Els monuments megalítics*. L'Avenç. Barcelona.

BRUNET, J. (1900). *Los Hetheus*. Jaume Vives. Barcelona.

CLERMONT-GANNEAU, C. (1870). *La stèle de Dhiban ou stèle de Mesa, roi de Moab*. J. Baudry. Paris.

CLERMONT-GANNEAU, C. (1887). La stèle de Méša, examen critique du texte. *Journal Asiatique*, 9: 72-112.

FERRER, J. (2009). Aproximació panoràmica a les traduccions bíbliques catalanes de començament del segle XX. A: ORTÍN, M., i PUJOL, D. (eds.). *Llengua literària i traducció (1890-1939)*. Punctum & Trilcat. Lleida: 35-50.

GINSBURG, C. D. (1871). *The Moabite Stone*. 2d ed. Reeves & Turner. Londres.

GINSBURG, C. D. (1878). *The Moabite Stone*. A: BIRCH, S. (ed.). *Records of the past: being English Translations of the Assyrian and Egyptian Monuments, 11: Assyrian Texts*. Samuel Bagster and Sons. Londres: 163-168.

GRACIA, F. (2018). *La construcción de una identidad nacional. Arqueología, patrimonio y nacionalismo en Cataluña (1850-1939)*. Universitat de Barcelona. Barcelona.

GRAHAM, M. P. (1989). The Discovery and Reconstruction of the Mesha Inscription. A: DEARMAN, A. (ed.). *Studies in the Mesha Inscription and Moab*. Scholars Press. Atlanta: 41-92.

HORN, S. (1986). Why the Moabite Stone Was Blown to Pieces. *Biblical Archaeology Review*, 12: 50-61.

- LÖWY, A. (1887). The Apocryphal Character of the Moabite Stone. *Scottish Review*, 9: 215-245.
- LÖWY, A. (1903). *Die Echtheit der Moabitischen Inschrift im Louvre*. Holzhausen. Viena.
- MAS, J. M. (2005). *Frederic Clascar i Sanou: entre l'ortodòxia i la política*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- MASSOT, J. (2012). *Frederic Clascar i Sanou. Semblança biogràfica*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
- NEUBAUER, A. (1889). The Moabite Stone. A: SAYCE, A. H. (ed.). *Records of the past: being English Translations of the Ancient Monuments of Egypt and Western Asia. New Series*, Vol. 2. Samuel Bagster and Sons. Londres: 194-203.
- RENAN, E. (1887). L'inscription de Méša. *Journal des Savants*, 1887: 158-164.
- RENAN, E. (1891). *Histoire du peuple d'Israël*, 2. Calmann Lévy. Paris.
- ROCA, P. (1962). *Un filòleg sabadellenc. El Dr. Joan Baptista Codina i Formosa (1860-1923)*. Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell.
- SMEND, R., SOCIN, A. (1886). *Die Inschrift des Königs Mesa von Moab*. J. C. B. Mohr. Friburg.
- SOLDEVILA, F. (1938). El professor Barjau. *Revista de Catalunya*, 83: 225-227.
- VIDAL, J. (2012). Josep Brunet i Bellet y el origen del interés por la asiriología en Cataluña. *Aula Orientalis*, 30: 372-380.
- VIDAL, J. (2016). L'orientalisme antic a Catalunya. *Afers*, 85: 605-630.
- VIDAL, J. (2021). El llegat orientalista de Josep Brunet i Bellet a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. A: FELIU, L.; MILLET, A.; VIDAL, J. (ed.). "Sentido de un empeño". *Homenatge a Gregorio del Olmo Lete*. Universitat de Barcelona. Barcelona: 541-561.
- YAHUDA, A. S. (1944). The Story of a Forgery and the Mēša Inscription. *The Jewish Quarterly Review*, 35/2: 139-164.